

ЕКОНОМІКА

МИТНА ПОЛІТИКА

УДК 339.544:339.13025

*І.Г. Бережнюк,
доктор економічних наук, директор
Державний науково-дослідний інститут митної справи*

*М.Д. Стеблянко,
викладач кафедри міжнародної економіки,
Академія митної служби України*

ТОРГОВЕЛЬНІ УГОДИ ЯК ІНДИКАТОР НЕТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, важливим у здійсненні як тарифного, так і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності країн є торгові угоди. В цілому усунення заходів нетарифного регулювання процес набагато складніший, ніж скасування тарифів. Більше того, відсутність прозорості у використанні таких заходів потребує подальшого контролю, що передбачає більш високі витрати для суб'єктів ЗЕД та урядів і постійний перегляд міжнародних договорів для ефективного ведення міжнародної торгівлі. І тому, важливим залишається проведення аналізу впливу торговельних угод на розвиток нетарифного регулювання ЗЕД.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки торгових угод в міжнародній торгівлі займалися Ч. Сікдар, М.Сіполіна, Д.Франкель, О Шнирков, С. Дюмлен, В.Опришко, Є.Ніколаєнко, Н. Козанчук та ін.

Аналізуючи еволюцію інтеграційних угруповань Є.Ніколаєнко вдало вказує на дискримінаційні регіональні торговельні угоди у складі недискримінаційної СОТ.

А от, О. Шнирков [1] помічає, що « згодом саме торговельні угоди стали охоплювати не лише питання тарифів, а й інші питання торговельних заходів, а саме кількісні обмеження, технічні бар'єри, торговельні режими, торговельні аспекти інвестицій, послуг, тощо».

Метою написання статті є: проведення аналізу впливу нетарифних заходів ЗЕД і торговельних угод на зовнішньоторговельну діяльність країн.

Результати досліджень. Перші спроби застосування нетарифних обмежувальних заходів можна простежити за розвитку пізнього меркантилізму другої половини XVI в. – середини XVIII в., за якого дозволявся вивіз зі своєї країни тільки готових виробів, тому що від їхнього продажу можна виручити більше грошей, чим від вивозу сировини, і заборонявся ввіз предметів розкоші. Для забезпечення активного торгового балансу і захоплення зовнішніх ринків держава обмежувала ввіз шляхом обкладання митами іноземних товарів і заохочувала вивіз, виплачуючи, зокрема, премії для організації виробництва това-

рів, що користувались значним попитом на зовнішньому ринку. В цей період низькі ціни на товари розглядались як знаряддя зовнішньоекономічної експансії.

Пізніше в економічній науці виникає два протилежних підходи до участі держави в регулюванні процесів — класична й кейнсіанська теорії. На відміну від традиційної класичної теорії англійський економіст Дж. Кейнс обґрунтував об'єктивну необхідність і практичне значення державного регулювання ринкової економіки. Його теорія – це аналіз того, в яких межах і якими методами державного втручання можна досягти узгодження між економічними категоріями та величинами з метою постійного економічного розвитку [2].

І саме перемога наприкінці 30-х рр. ХХ століття ідей Кейнса про неможливість спонтанного саморегулювання економіки, про необхідність посилення регулювальної ролі держави за рахунок державних субсидій підприємцям та інших інструментів державного регулювання фактично започаткувало нетарифне регулювання сучасного часу.

В 70-х роках ХХ століття світовій торгівлі була характерна невідповідність між ліберальним порядком і неомеркантистською економічною політикою кейнсіанства, яку проводили національні уряди. В цей період відбувається посилення неопротекціонізму, який полягав насамперед у

посиленні нетарифних обмежень [3]. В результаті скорочення тарифів та очевидної лібералізації світової торгівлі уряди зацікавилися методами нетарифного регулювання. Нетарифні бар'єри того часу поділялись на п'ять категорій: імпорتنі псевдотарифи, адміністративні витрати з імпорту, підвищення вимог до стандартизації продукції, пряме втручання в цей процес держави і кількісні обмеження імпорту.

Після світової кризи 1974-1975 рр. неопротекціонізм передбачав надання національній промисловості прямих державних субвенцій, пряму урядову підтримку, податкові пільги і пільгові умови кредитування.

Таким чином, на сьогоднішній день в результаті еволюції економічних вчень з питань міжнародної торгівлі та обґрунтування необхідності державного регулювання виникло поняття нетарифного регулювання. І не дивлячись на те, як працюють підприємства, як конкурують між собою, вони залежать від держави, її зовнішньої та відповідно нетарифної політики.

В кожній країні існують певні державні органи, що регулюють питання нетарифного регулювання та є суб'єктами організаційно-економічного механізму здійснення нетарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності (рис.1).

Так, у випадку спірних питань щодо застосування нетарифних заходів ЗЕД ві-

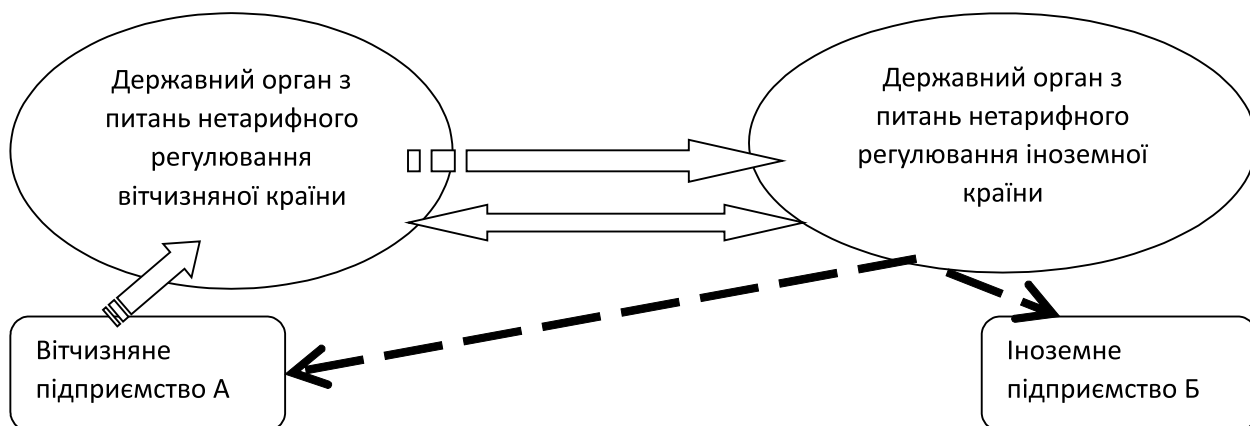

Рис.1. Організаційно-економічний механізм здійснення нетарифного регулювання зовнішньоторговельної діяльності (на державному рівні)

тчизняне підприємство А надсилає запит до вітчизняного державного органу, що займається питаннями реалізації зовнішньоторговельної політики, застосуванням заходів нетарифного регулювання, (в Україні це Міністерство економічного розвитку і торгівлі) про заподіяння шкоди або загрози його діяльності з боку зарубіжного підприємства Б (наприклад, через дешевші товари, що ввозяться, квоти тощо). Міністерство, в свою чергу повідомляє, відповідний орган іноземної країни та формує свої претензії.

Державний орган країни-партнера здійснює перевірку підприємств А та Б і надає відповідь про згоду або відмову. Потім відбувається переговорний процес між відповідними органами двох країн, в результаті якого одна із країн або обидві країни приймають відповідні законодавчі акти про прийняття нетарифних заходів (наприклад, квоти) або їх відмови. За таких умов, постійно виникає необхідність домовленостей, підписання різного роду договорів в рамках, яких буде здійснюватись міжнародна торгівля товарами і послугами різних країн.

Тому, торгові угоди необхідно розглядати як одні із засобів (способів) здійснення нетарифного регулювання, а не самі заходи (інструменти). Угода як така – домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення певних прав та обов'язків з різних питань у сфері міжнародної торгівлі, в тому числі і в аспектах застосування заходів нетарифного регулювання. Доречним є віднесення торгових угод до економічних способів регулювання світової торгівлі і, зокрема, до економіко-правових способів реалізації або складових здійснення нетарифного регулювання.

Підписуючи будь-які багатосторонні угоди з торгівлі товарами (табл.1) країна бере на себе певні зобов'язання, що зазвичай обмежують її зовнішньоторговельну політику. Однак, низка винятків, які існують в межах таких угод призводять до дискримінації щодо певних країн.

Так, наприклад, в Угоді про сільське господарство [5] йдеться, що члени угоди не повинні зберігати, застосовувати або знов вводити будь-яких таких заходів, яких необхідно було перетворити на звичайні мита (кількісні обмеження імпорту, змінювані імпортні збори, мінімальні імпортні ціни, вибіркоче ліцензування імпорту, нетарифні заходи, що підтримуються через підприємства державної торгівлі, добровільні обмеження експорту, а також подібні прикордонні заходи, за винятком звичайних мит, незалежно від того, чи підтримуються ці заходи відповідно до спеціальних винятків з положень ГАТТ 1947 року для певних країн).

Крім того, державі або її органам забороняється надання субсидій на зменшення витрат, пов'язаних зі збутом під час експорту сільськогосподарської продукції (за винятком широко доступних послуг зі сприяння експорту й консультаційних послуг), у тому числі витрати на завантаження та розвантаження товару, підвищення якості й інші витрати на переробку, а також витрати на міжнародні перевезення та фрахт тощо.

Однак, згідно із Угодою про субсидії і компенсаційні заходи [6] надання субсидії передбачається, хоч воно законодавчо і не обумовлено показниками експорту, насправді є прив'язаним до фактичного або очікуваного обсягу експорту або доходів від нього. Лише той факт, що субсидія надається підприємствам, що займаються експортом, не може бути підставою для того, щоб вважати її експортною субсидією.

З метою уникнення спірних питань щодо фітосанітарних заходів Угодою про застосування санітарних та фітосанітарних заходів [7] передбачено, що експортуючі члени СОТ, які стверджують, що зони, розташовані на їхній території, є зонами, вільними від шкідників чи хвороб, або зонами з незначною присутністю шкідників чи хвороб, повинні надати необхідні докази цього з тим, щоб об'єктивно продемонструвати імпортуючим членам СОТ, що такі зони є і, вірогідно, залишатимуться зонами, віль-

Таблиця 1

Багатосторонні угоди з торгівлі товарами

Назва угоди	Основний зміст
Генеральна угода з тарифів і торгівлі 1994 року	Визначає основи режиму торгівлі товарами, права та обов'язки членів СОТ в цій сфері
Угода про сільське господарство	Визначає особливості регулювання торгівлі сільськогосподарськими товарами і механізми застосування заходів державної підтримки сільськогосподарського виробництва і субсидування експорту
Угода про здійснення санітарних та фітосанітарних заходів	Визначає умови застосування заходів санітарного та фітосанітарного контролю
Угода про текстиль та одяг	Визначає особливості регулювання торгівлі текстилем та одягом
Угода про технічні бар'єри у торгівлі	Визначає умови застосування стандартів, технічних регламентів, процедур сертифікації
Угода про пов'язані з торгівлею інвестиційні заходи	Містить положення, спрямовані на ліквідацію і недопущення наслідків інвестиційних заходів, що можуть спричинити обмеження або порушення торгівлі
Угода про застосування Статті VI Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року	Визначає правила порушення і проведення антидемпінгових процедур
Угода про застосування Статті VII Генеральної угоди та тарифів і торгівлі 1994 року	Визначає правила оцінки митної вартості товарів
Угода про перевідвантажувальну інспекцію	Визначає умови проведення перевідвантажувальних інспекцій
Угода про правила визначення походження	Визначає принципи і порядок визначення походження товарів
Угода про процедури ліцензування імпорту	Встановлює процедури і форми ліцензування імпорту
Угода про субсидії і компенсаційні заходи	Визначає умови і процедури застосування субсидій і заходів, спрямованих на боротьбу із субсидіюванням
Угода про захисні заходи	Визначає умови і процедури застосування заходів щодо протидії зростаючому імпорту (у разі загрози шкоди вітчизняному виробнику)

Джерело: [4].

ними від шкідників чи хвороб, або зонами з незначною присутністю шкідників чи хвороб відповідно. З цією метою на вимогу імпортуючого члена СОТ йому в розумних межах надається доступ для інспектування, тестування та інших відповідних процедур.

Отже, багатосторонні торговельні угоди мають низку недоліків, що не дозволяють реалізувати достатній контроль зовнішньоекономічної діяльності з боку держави.

Підписання регіональних торговельних угод, створення зони вільної торгівлі або митного союзу між країнами дає їм

можливість оминати норми СОТ щодо режиму найбільшого сприяння, використовувати нетарифні заходи та надавати пільги одна одній. Тому, на даний момент, майже всі країни намагаються інтегруватись одна з одною, щоб не втратити першість в зовнішній торгівлі.

Наприклад, створена у червні 2010 року зона вільної торгівлі між Україною та Європейською асоціацією вільної торгівлі передбачає можливість застосування Україною експортних мит на відходи металів, насіння соняшника, перехідні періоди для скасування мит на окремі групи сирів і м'ясної

продукції. При цьому не передбачається скасування мит на автомобілі, сільськогосподарську техніку, хімічну продукцію. Угода також передбачає взаємне незастосування антидемпінгових заходів [8].

Закон України “ Про ратифікацію Угоди про вільну торгівлю між Україною та державами ЄАВТ, Угоди про сільське господарство між Україною та Королівством Норвегія, Угоди про сільське господарство між Україною та Ісландією та Угоди про сільське господарство між Україною та Швейцарською Конфедерацією ” від 7 грудня 2011 року N 4091-VI передбачає те, що сторона, що має серйозні труднощі з платіжним балансом, або неминучу загрозу таких труднощів, може згідно з умовами, установленними ГАТТ 1994 і Домовленістю СОТ з приводу положень ГАТТ 1994 стосовно платіжного балансу, ужити обмежувальних торговельних заходів, які повинні бути не дискримінаційними та мати обмежений строк дії і які не можуть виходити за межі, що необхідні для виправлення ситуації з платіжним балансом [9]. Однак, які саме заходи є не дискримінаційними не вказано.

Захисні заходи в рамках Угоди про сільське господарство підписаної між Україною та Королівством Норвегія [10] не повинні уживатися на період, що перевищує один рік, і можуть складатися із введення тарифної квоти для преференційної торгівлі, яка ґрунтується на історичних обсягах торгівлі за п'ять попередніх років, за винятком значно збільшених обсягів імпорту, які спричинили введення захисного заходу.

Так, наприклад, мито на імпорт в Україну сільськогосподарських товарів, що походять з Норвегії за кодом ТН ЗЕД 8041-8044, 1007, 1008, 1203, 1207 поетапно скасовані з 1 січня 2012 року до 75% розміру базового мита, з 1 січня 2013 року до 50% розміру базового мита, а з 2015 року повинні бути повністю скасовані. Однак, Норвегія надала Україні значні тарифні поступки, а за деякими пріоритетними українським товарам залишилися тарифні квоти. Товари за кодом ТН ЗЕД 10.01.10 – тверда пшениця для приготування макаронних виробів ввозяться до Норвегії в межах квоти двосторонньої тарифної ставки, що становить 10 тис. тонн.

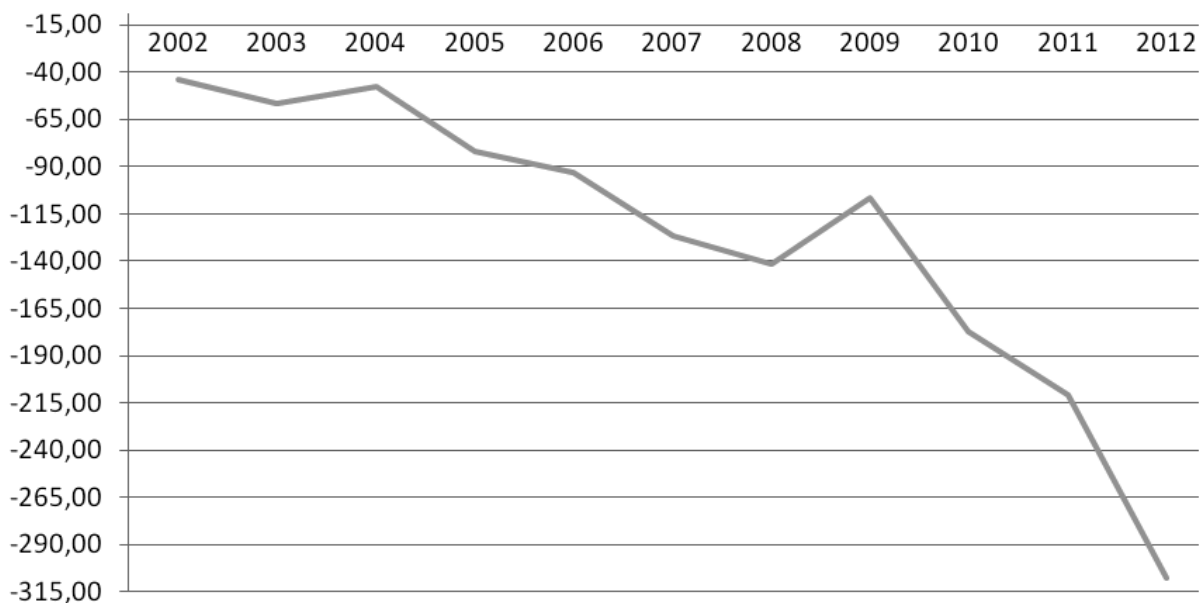

Рис.2. Динаміка торговельного сальдо між Україною та Норвегією за 2002-2012 рр., млн.грн.

В результаті відбувається стрімке зростання від'ємного зовнішньоторговельного сальдо між Україною та Норвегією. Обсяги експорту українських товарів до Норвегії у 2012 році скоротились до 72,5 млн. грн., що на 11,6 млн. грн. менше порівняно із 2010 р.

Висновки. Таким чином, торговельна угода юридично або офіційно декларує, фіксує митне регулювання країн в тому числі і митно-нетарифне та не є інструментом нетарифного регулювання, а виступає складовою його здійснення або одним із елементів його реалізації. Тобто торгова угода, правові режими використовуються країнами тоді, коли необхідно встановити рамки, межі застосування заходів тарифного та нетарифного характеру та обмежують тільки можливість уряду держави приймати одноосібне рішення щодо використання зовнішньоторговельних методів регулювання понад нормово. Тобто уряд країни лімітований, обмежений та багато в чому залежить від дій країни-партнера.

Так, в результаті еволюції переговорних процесів у сфері міжнародної торгівлі виникла ситуація, коли торговельні угоди

почали відігравати важливу роль і стали фактично посередниками та визначальними у здійсненні нетарифного регулювання. Уряд країн разом із міжнародними організаціями як головні суб'єкти міжнародної торгівлі визначають вектор регулювання зовнішньої торгівлі, відповідно напрямок зовнішньоторговельних відносин, і відповідно нетарифні заходи, формуючи при цьому єдиний організаційно-економічний механізм здійснення нетарифного регулювання міжнародної торгівлі.

Аналіз розвитку міжнародної торгівлі та деяких угод вказує, що ліквідація методів нетарифного регулювання є головним пріоритетом у напрямку лібералізації світової торгівлі і в той же час дуже складне завдання через їх нескінченні форми та небажання більшості країн від них відмовлятися. За таких умов, коли митно-нетарифне регулювання опосередковано впливає на обсяги експортно-імпортних операцій без застосування тарифів державі не залишається нічого як відстоювати свої інтереси в торгових угодах таким чином, щоб мінімізувати свої втрати, в тому числі і втрати поповнення бюджету.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шнирков О.І. Торговельна політика європейського Союзу: [монографія] / О. І. Шнирков. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 152 с.
2. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://chitalka.info/dmo_4/dmo_4index.htm 3.
3. Неопротекціонізм 70-х років. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://onxi.net/?page_id=17
4. Віхров О.П. Фінансове право : конспект лекцій [Електронний ресурс]. / О.П.Віхров, С.О.Ніщимна. – Режим доступу: <http://ecolib.com.ua/article.php?book=9&article=890>
5. Угода про сільське господарство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU94479.html
6. Угода про субсидії і компенсаційні заходи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_015
7. Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/981_006
8. Україна та Європейська асоціація вільної торгівлі створили зону вільної торгівлі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/13719>
9. Угода про вільну торгівлю між країною та державами ЄАВТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_456
10. Угода про сільське господарство між Україною та Королівством Норвегія [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/578_022/page

Бережнюк І.Г., Стеблянко М.Д. Торговельні угоди як індикатор нетарифного регулювання ЗЕД

Анотація. У статті проаналізовано деякі торговельні договори та встановлено їх роль у здійсненні нетарифного регулювання ЗЕД.

Ключові слова: нетарифні заходи ЗЕД, багатосторонні торговельні договори, субсидії, зовнішньоторговельна політика.

Бережнюк И.Г., Стеблянко М.Д. Торговые соглашения как индикатор нетарифного регулирования ВЭД

Аннотация. В статье проанализированы торговые договора и указана их роль в осуществлении нетарифного регулирования ВЭД.

Ключевые слова: нетарифные меры ВЭД, многосторонние торговые договора, субсидии, внешнеторговая политика.

Berezhnyuk I., Steblyanko M. Trade agreements as an indicator of non-tariff regulation

Summary. This article analyzes some trade agreements and set their role in the implementation of non-tariff regulation.

Keywords: non-tariff measures, multilateral trade agreements, subsidies, foreign trade policy.

Стаття надійшла 1.10.2013 р.

